

Postanowienie z dnia 27 stycznia 1998 r.

II UKN 471/97

Powództwo o ustalenie lub sprostowanie treści protokołu powypadkowego jest dopuszczalne na podstawie art. 189 KPC.

Przewodniczący SSN: Maria Mańkowska, Sędziowie SN: Roman Kuczyński, Zbigniew Myszka (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 27 stycznia 1998 r. sprawy z powództwa Zyty W. przeciwko Polskiej Żegludze Morskiej w S. o uznanie zdarzenia za wypadek przy pracy, na skutek kasacji Rzecznika Praw Obywatelskich od postanowienia Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Szczecinie z dnia 19 lutego 1997 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżone postanowienie oraz poprzedzające je postanowienie Sądu Rejonowego-Sądu Pracy w Szczecinie z dnia 5 listopada 1996 r. [...] i przekazał sprawę temu Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania.

U z a s a d n i e n i e

Rzecznik Praw Obywatelskich wniósł - w trybie art. 12 ust. 3 ustawy z dnia 1 marca 1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej - Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 43, poz. 189) - kasację od prawomocnego postanowienia Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Szczecinie z dnia 19 lutego 1997 r. [...], wydanego w sprawie Zyty W. przeciwko Polskiej Żegludze Morskiej w S. o ustalenie. Zaskarżonemu postanowieniu zarzucił naruszenie przepisów postępowania: art. 5, 189, 203 § 4, 467 § 1 i 2 oraz 469 KPC, które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy oraz wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia oraz poprzedzającego go postanowienia Sądu

Rejonowego-Sądu Pracy w Szczecinie z dnia 5 listopada 1996, sygn. akt P 1226/94 i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania temu Sądowi Rejonowemu.

Zdaniem Rzecznika cofnięcie przez powódkę pozwu o sprostowanie protokołu powypadkowego z dnia 24 sierpnia 1994 r. przez uznanie - za wypadek przy pracy lub wypadek zrównany z wypadkiem przy pracy - zgonu jej męża Macieja W., jaki miał miejsce na pokładzie statku „U.W.” w dniu 28 czerwca 1994 r. w Rio de Janeiro oraz zrzeczenie się tego roszczenia, które doprowadziło do umorzenia postępowania wyżej opisanym postanowieniem Sądu pierwszej instancji, od którego zażalenie oddalił Sąd Wojewódzki zaskarżonym postanowieniem - naruszały wskazane w kasacji przepisy postępowania z następujących powodów:

1. Sąd Wojewódzki błędnie uznał za prawidłową dokonaną przez Sąd pierwszej instancji ocenę przesłanek dopuszczalności cofnięcia pozwu i zrzeczenia się roszczenia, ponieważ zgodnie z art. 189 KPC strona może żądać ustalenia przez sąd istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa w każdym przypadku, gdy ma w tym interes prawny, a nie można przyjąć, że interes ten nie istnieje nigdy, gdy jest już możliwe wytoczenie powództwa o świadczenie. Sądowa akceptacja cofnięcia pozwu i zrzeczenia się takiego roszczenia nie może prowadzić do ograniczenia ochrony prawnej w granicach żądań, dowodów i twierdzeń przedstawionych przez powoda, który jest wyłącznie uprawniony do rozszerzania, ograniczania lub każdego innego rozporządzania swoim roszczeniem, co podlega kontroli sądowej na tle przesłanek określonych w art. 203 § 4 i 469 KPC. Kontroli takiej nie mogły zastąpić sądowe sugestie co do wyboru przez powódkę pożądanego, zdaniem sądów, wyboru trybu postępowania powódki lub nawet presja na nią przez zwrócenie uwagi na powinność realizacji roszczenia w drodze powództwa o świadczenie (o odszkodowanie). Istnienie roszczenia o świadczenie nie zawsze stanowi negatywną przesłankę powództwa o ustalenie prawa lub stosunku prawnego, dlatego obowiązkiem sądu było ustalenie czy dochodzone roszczenie ustalające ma charakter samoistny i niezależny od ewentualnych przyszłych roszczeń pieniężnych powódki, które mogą powstać w przyszłości, lub których powódka nie jest w stanie przewidzieć lub określić już w dacie dochodzenia powództwa o ustalenie.

2. Zdaniem Rzecznika o takim samoistnym interesie prawnym powódki w żądaniu sprostowania protokołu powypadkowego świadczyło złożenie przez nią zażalenia na

postanowienie Sądu Rejonowego o umorzeniu postępowania. Sprostowanie protokołu powypadkowego mogło mieć bowiem znaczenie nie tylko dla dochodzenia odszkodowania powypadkowego, ale również dla dochodzenia świadczeń z ubezpieczenia społecznego lub przysługujących na podstawie układu zbiorowego pracy. Ponadto cofnięcie pozwu i zrzeczenie się roszczenia wiąże się z reguły z zawarciem przez strony odpowiedniego porozumienia lub ugody pozasądowej, co w przedmiotowej sprawie nie miało miejsca i skłoniło powódkę do sformułowania zarzutu wprowadzenia jej w błąd przez Sąd Rejonowy, w którego wyniku cofnęła pozew i zrzekła się powództwa o sprostowanie protokołu powypadkowego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Rozważając wstępnie zachowanie 6 miesięcznego terminu do wniesienia skargi kasacyjnej na podstawie art. 12 ust. 3 ustawy z dnia 1 marca 1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego..., który liczy się od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego postanowienia wydanego po dniu wejścia w życie ustawy nowelizującej, należało przyjąć dopuszczalność wniesionej kasacji. Wydane na posiedzeniu niejawnym w dniu 19 lutego 1997 r. postanowienie zostało doręczone stronie wraz z uzasadnieniem (art. 357 § 2 KPC) w dniu 4 marca 1997 r., a zatem od tego dnia liczył się dla strony miesięczny termin do wniesienia kasacji (art. 393⁴ KPC). Wobec nieskorzystania z tego środka odwoławczego przez powódkę postanowienie z dnia 19 lutego 1997 r. uprawomocniło się z upływem miesięcznego terminu do jego zaskarżenia, liczonego od dnia doręczenia stronie tego orzeczenia z uzasadnieniem, tj. od dnia 4 marca 1997 r. Tylko w takiej sytuacji zachowany został 6 miesięczny termin do skutecznego rozpoznania kasacji Rzecznika Prawa Obywatelskich wniesionej w dniu 26 września 1997 r. licząc od dnia uprawomocnienia się tego orzeczenia w dniu 4 kwietnia 1997 r. Gdyby bowiem przyjąć jako prawidłową określoną przez Sąd Wojewódzki datę 19 lutego 1997 r. stwierdzenia prawomocności tego orzeczenia, to kasację Rzecznika należałoby uznać za spóźnioną.

Merytoryczna ocena wniesionej kasacji potwierdza w pierwszej kolejności i przede wszystkim naruszenie dyspozycji art. 203 § 4 i 469 KPC, albowiem sądowa kontrola dopuszczalności określonych w tych przepisach czynności dyspozycyjnych

strony nie może polegać na wywieraniu presji na stronę, aby zachowała się zgodnie z oczekiwaniami czy sugestiami sądu rozpoznającego sprawę. Rzecznik Praw Obywatelskich trafnie wskazał w kasacji na istnienie takiej presji ze strony Sądu pierwszej instancji, co przejawiało się w zwracaniu uwagi na dwóch rozprawach na celowość i potrzebę bezpośredniego dochodzenia roszczeń odszkodowawczych od pracodawcy oraz od cywilnego ubezpieczyciela oraz skłoniło powódkę do cofnięcia pozwu o sprostowanie protokołu powypadkowego i zrzeczenia się tego roszczenia, co - wobec wymuszonej rezygnacji z kontynuowania procesu o ustalenie - doprowadziło do umorzenia postępowania w sprawie, następnie zaakceptowanego przez Sąd Wojewódzki w sentencji zaskarżonego postanowienia. Już z przyczyn generalnych należało uznać racje Rzecznika, który wskazywał na uprawnienie do dysponowania powództwem wyłącznie przez powoda, który samodzielnie rozporządza przedmiotem sporu oraz decyduje o dochodzeniu przysługujących mu roszczeń wynikających z jednego lub z różnych stosunków prawnych, chociażby uzależnionych od ustalenia jednego zdarzenia prawotwórczego, tyle że kształtującego sytuację prawną powoda w różnych stosunkach prawnych. Przewidziana bowiem w treści art. 203 § 4 i 469 KPC powinność badania przez sądy czynności dyspozycyjnych powoda, dotyczących wniesionego powództwa ma charakter sądowej kontroli następczej i nie powinna być sposobem sugerowania lub nawet wymuszania tych aktów dyspozycyjnych, zwłaszcza związanych z cofnięciem pozwu i zrzeczeniem się przysługującego stronie roszczenia o ustalenie.

Należy podkreślić szczególne normatywne podejście do metody sprawowania sądowej kontroli aktów dyspozycyjnych w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych (art. 469 KPC), które - nie naruszając wymagań z art. 203 § 4 KPC - wprowadza dodatkowe kryterium słusznego interesu pracownika lub ubezpieczonego przy sądowej weryfikacji uznania skuteczności podjętych czynności dyspozycyjnych. Interes taki niewątpliwie występował w sprawie, w której sądy wskazywały powódce na możliwość dochodzenia roszczeń odszkodowawczych z ustawy wypadkowej, a zatem roszczeń przysługujących jej od pracodawcy zmarłego męża, których rozpoznanie było powinnością sądu pracy. W sprawie występowały już przesłanki obligujące do odmowy uznania skutecznego cofnięcia pozwu i zrzeczenia się roszczenia, określone w art. 203 § 4 KPC, albowiem sąd pracy orzekający o roszcze-

niach, które wynikają z faktów przytoczonych przez pracownika (członka jego rodziny lub osobę dochodzącą od pracodawcy odszkodowania lub ustalenia uprawnień do świadczeń z ustawy wypadkowej - art. 476 § 5 pkt 1 KPC), był zobowiązany dyspozycjami określonymi w art. 477¹ § 1 KPC rozpoznać sprawę o przysługujące od pracodawcy jednorazowe odszkodowanie z ustawy wypadkowej, albo przekazać w trybie art. 200 § 1 KPC sprawę do rozpoznania sądowi właściwemu (Sądowi Wojewódzkiemu-Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych) - z uwagi na wartość tego odszkodowania z tytułu wypadku męża powódki. Odpowiednio reguły wynikające z art. 200 § 1 KPC powinien zastosować sąd pracy w sprawie o odszkodowanie przysługujące powódce od cywilnego ubezpieczyciela, w której zresztą nie był uprawniony do wyrażania merytorycznych ocen dotyczących niezachowania przedsądowego trybu postępowania reklamacyjnego przed ubezpieczycielem.

Równocześnie jednak Sąd Najwyższy potwierdza ustalony w judykaturze pogląd o istnieniu interesu prawnego w sprostowaniu protokołu powypadkowego na podstawie art. 189 KPC, który w ocenie składu orzekającego w przedmiotowej sprawie nie ogranicza się do sytuacji, gdy ustalenia te decydują o prawach lub roszczeniach majątkowych, których rodzaju lub rozmiaru nie można określić lub przewidzieć w chwili wniesienia powództwa (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 11 maja 1994 r., II PZP 1/94, OSNAPiUS 1994 nr 6 poz. 96). Przepisy prawa materialnego wyjątkowo przewidują *expresiss verbis* powództwo o ustalenie, o jego dopuszczalności decyduje z reguły norma generalna określona w art. 189 KPC. Ogólnie wskazuje się, że interes prawny w ustaleniu występuje zawsze, gdy istnieje samoistna niepewność co do stanu prawnego lub prawa. Takiego interesu nie można wykluczyć w sposób bezwarunkowy w przypadkach, gdy możliwe jest już wytoczenie powództwa o świadczenie przy niepewnym bycie stosunku prawnego lub prawa, z którego dopiero można wywieść roszczenia o świadczenia. Podnosi się przy okazji, że zasady wyłączającej dopuszczalność wniesienia powództwa o ustalenie, gdy w konkretnej sytuacji można wytoczyć powództwo o świadczenie, nie stosuje się rygorystycznie, a w ostatecznej ocenie tej kontrowersyjnej materii prawnej należy kierować się względami celowości i ekonomii procesowej. Dotyczy to zwłaszcza sporu co do samego prawa (stosunku prawnego), gdy wysokość ewentualnego świadczenia (świadczeń) ma znaczenie pochodne w tym sensie, że w razie ewentualnego pozytywnego usta-

lenia prawa lub stosunku prawnego potencjalna wysokość świadczenia jest niewątpliwa lub ustawowo określona, a przez to niesporna. Ten aspekt sprawy jest szczególnie istotny w sprawach o ustalenie treści protokołu powypadkowego, ponieważ pozytywne uznanie określonego zdarzenia za wypadek przy pracy, kreuje następnie uprawnienia pracownika (członków rodziny zmarłego pracownika) z zakresu prawa pracy lub prawa ubezpieczeń społecznych. Świadczenia te mają naturę i wysokość ustawowo określoną, uzależnioną jedynie od tego, czy strona jest w ogóle uprawniona do świadczeń - w razie i z tytułu pozytywnego uznania (ustalenia) określonego zdarzenia za wypadek przy pracy. Z tego punktu widzenia dla oceny dopuszczalności powództwa o sprostowanie protokołu powypadkowego istotne znaczenie mają szeroko rozumiane kryterium celowości i względy ekonomii procesowej, które w sprawach odszkodowawczych lub rentowych wymagają rozstrzygnięcia dodatkowych zagadnień, np. ustalenia procentowego uszczerbku na zdrowiu lub zaliczenia do jednej z grup inwalidzkich (z tytułu określonej niezdolności do pracy), co przy powództwie o sprostowanie treści protokołu powypadkowego można pominąć. Istotnie warto tu sygnalizować stanowisko judykatury, która nie dopatruje się konkurencji wszczęcia przed organem rentowym postępowania o rentę inwalidzka wypadkowa a samoistnym uprawnieniem do dochodzenia przed sądem pracy ustalenia treści protokołu powypadkowego (uchwała SN z 28 kwietnia 1987 r., III PZP 9/87, OSNCP 1988 z. 7 poz. 94).

Jeżeli zatem określone wypadkowe zdarzenie prawotwórcze może kreować odpowiedzialność różnych podmiotów z odmiennych rodzajowo stosunków prawnych, to celowe jest dopuszczenie ustalenia treści protokołu powypadkowego w postępowaniu przed sądem pracy, które może przesądzić albo wyeliminować lub zapobiec (w razie negatywnego ustalenia) ponownemu ustaleniu w tym zakresie w kolejnych procesach o zasądzenie roszczeń odszkodowawczych z tytułu następstw zdarzenia, uznanego za wypadek przy pracy. Wreszcie za samoistną dopuszczalnością takiego roszczenia przemawiają względy ekonomii zachowania się strony powodowej, którą obciążają niższe opłaty za czynności adwokacko-radcowskie w sprawach z zakresu prawa pracy o ustalenie wypadku przy pracy, jeżeli nie jest to połączone z dochodzeniem odszkodowania lub renty (§ 14 ust. 1 pkt 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 1997 r. w sprawie opłat za czynności

adwokackie oraz opłat za czynności radców prawnych - Dz. U. Nr 154, poz. 1013).

Wyżej dokonane spostrzeżenia przemawiają za dopuszczalnością powództwa o sprostowanie treści protokołu powypadkowego w trybie art. 189 KPC, prowadzącego do ustalenia zdarzenia prawotwórczego z zakresu prawa pracy, z którego mogą wynikać uprawnienia do świadczeń z różnych stosunków prawnych (stosunku pracy i stosunków z nim związanych, stosunków ubezpieczeń społecznych lub stosunków cywilnoprawnych). Mając w konsekwencji na uwadze potwierdzenie się zarzutów naruszenia art. 189, 203 § 4 i 469 KPC Sąd Najwyższy orzekł kasatoryjnie na podstawie art. 393¹³ § 1 in fine KPC.

=====